

5. Чорний М.М. Проблема евристичності методологічних підходів до вивчення особистості у психології /М.М.Чорний // Вітакультурний млин. — Тернопіль: ВПЦ «Економічна думка ТНЕУ».— 2016 — Модуль 18 — С.71-76.
6. Chisholm, R. M. (1956). "Perceiving: a Philosophical Study," chapter 11, selection in D. Rosenthal (ed.), *The Nature of Mind*, Oxford: Oxford University Press, 1990. — С. 2-3.

Якимішин Н.

Науковий керівник – доц. Васильківська Н. А.

ФОРМУВАННЯ СЛОВЕСНОЇ ТВОРЧОСТІ ЗА ДОПОМОГОЮ ТВОРЕННЯ ЗАГАДКИ

«Школа – не комора знань, а світоч розуму. Усі діти не можуть мати однакові здібності. І найважливіше завдання школи — виховання здібностей»

Василь Сухомлинський

Творчий учень – це шлях до успіху. Суспільство має потребу у поколінні, яке буде генератором ідей, тому важливо, щоб кожна дитина не боялася висловити свою думку, проявити себе. Вчитель має стати тією людиною, яка допоможе і підтримає учня у спробах творчого розвитку.

Найбільше можливостей для виявлення творчого потенціалу та розвитку творчих здібностей є на уроках літературного читання. Учні не лише вчать читати твори, аналізувати їх, вдосконалювати техніку читання. Під керівництвом учителя вони навчаються також проявляти творчі здібності. Як засіб розвитку літературно-творчої діяльності, згідно з вимогами навчальної програми, використовують роботу над малими фольклорними жанрами.

Мета статті полягає у тому, щоб визначити наявність методичних прийомів роботи над загадкою, спрямованих на розвиток словесної творчості молодшого школяра.

Актуальність дослідження зумовлена невисоким рівнем розвитку творчих здібностей молодших школярів, використанням одноманітних форм роботи на уроках літературного читання, спрямованих на формування літературної творчості.

Як жанр літератури, загадка сформувалася у давнину. Дослідженням загадки займалися І. Франко, О. Потебня, В. Гнатюк, І. Березовський, П. Попов та ін. Перші доробки почали видавати ще у ХІХ столітті, зокрема, збірки О. Сементовського «Малороссийские и галицкие загадки», М. Номиса «Українські приказки, прислів'я і таке інше», І. Я. Франка «Останки первісного світогляду в руських і польських загадках народних». Перша збірка «Галицькі приповідки і загадки», яка вийшла 1841 р. у Відні, належить Г. Ількевичу. Єдиного визначення жанру загадки немає. Ґрунтовне визначення подає М. Дмитренко: загадка – це короткий афористичний фольклорний твір, побудований на інакомовності, метафорі, алегорії, описові предметів, явищ, живих істот у хитромудрій запитальній чи стверджувально-констатуючій формі (де це питання відчувається), що потребує відгадки, розшифрування зумисне закодованої символічної інформації з метою:

- активізації пізнавальної діяльності;
- формування навичок логічного, абстрактного мислення;
- розвитку кмітливості, спостережливості;
- естетичної насолоди;
- розваги, гри і опосередкованого виховання чи випробування розумових здібностей людини за певних обставин [2].

Визначено художні особливості загадки як жанру літератури. Художню специфіку жанру дослідник народних загадок І.Березовський вбачає в конкретності теми, лаконізмі, конденсованості думки, надзвичайній стійкості традицій та усталеності образів [1].

Педагоги і фольклористи звертають увагу на специфічну властивість загадки, яка, апелюючи до уяви та логіки дитини, виробляє вміння бачити у звичних та буденних речах багато поетичного, прекрасного. Загадка широко використовується для розвитку пам'яті, уваги, мислення, крізь поетичне віконечко ознайомлює з навколишнім світом, намагається зосередити увагу на таких явищах, які є невидимими для очей, вчить бачити у звичайному незвичайне, в буденному – поезію [7, с. 28].

В описі змістової лінії «Розвиток творчої діяльності учнів на основі прочитаного» в оновленій навчальній програмі для загальноосвітніх навчальних з літературного читання закладів у 2–4-х класах, індивідуальне та колективне складання загадки відносять до завдань, які стимулюють творчу діяльність. Робота над загадкою є наскрізною протягом вивчення навчального курсу «Літературне читання» [3].

Творчий процес, методи вивчення творчості, якості творчої особистості, вміння діагностувати рівень творчості, володіння основними формами, шляхами і механізмами формування творчої особистості – це основні положення, якими повинен володіти педагог для успішного формування творчої особистості. Важливо

пам'ятати, що розвиток творчості дитини можливий в умовах розвивального середовища, де враховуються індивідуальність дитини, її самоцінність і самобутність. Пропедевтична підготовка школярів до літературно-творчої діяльності передбачає спілкування засобами мистецтва.

Робота із загадками спрямована на розвиток кмітливості, пам'яті, уваги, вміння зіставляти факти, мислити поетичними образами. Загадки мають значний потенціал для мовленнєвого розвитку молодших школярів, зокрема збагачення словникового запасу і таких видів мовленнєвої діяльності, як читання, аудіювання й говоріння. Опрацювання загадок співвідносять із дидактичним матеріалом, який використовується при вдосконаленні техніки читання, виробленні літературної мови та становлять суттєвий елемент розвитку мовлення і мислення [4, с. 318].

Як бачимо, педагогічні можливості загадки набагато ширші. Розробкою прийомів складання загадок займалися Олександра Савченко, Лариса Рондяк, Василь Сухомлинський та багато інших. Один із прийомів описаний у підручнику з літературного читання для 3 класу, автор О. Я. Савченко [6, с. 58-59]. Учні мають можливість ознайомитися із прийомом роботи із загадкою, але перш за все це має бути орієнтиром для вчителя, який повинен мотивувати учнів до творчої діяльності, використовуючи ефективні прийоми роботи. Однак немає в достатній кількості науково обґрунтованих та експериментально доведених прийомів складання загадок, які б зацікавили учня та стали основою формування творчих здібностей.

Для опрацювання загадки, яка спрямована на розвиток творчості, важливим етапом є мотивація до творчої роботи над малими фольклорними жанрами. Щоб загадка стала засобом розвитку літературно-творчої діяльності, перш за все необхідно ознайомити учнів із роботою над цим жанром. Роботу над загадками слід починати зі способів доведення правильності відгадки:

- доведення починається з називання відгадки (тези), після чого йде підтвердження його ознаки;
- поповнення починається з розгляду ознак та встановлення зв'язків між ними, тобто з розмірковування, доведення, а відгадка (теза) є логічним висновком, підсумком розмірковування [5, с. 302].

Після проведеної пропедевтичної роботи можна переходити до творчої роботи на загадкою, здійснюючи перехід від репродуктивної до продуктивної діяльності. Пропонуємо проводити творчу роботу у 1-2 класах під керівництвом вчителя, а у 3-4 класах перейти до самостійної творчої діяльності учнів.

У загадці має бути найхарактерніша ознака, яка притаманна предмету, що загадується. Розглянемо прийом складання загадки, як творчу роботу до оповідання В. Сухомлинського «Красиві слова і красиве діло» [6, с. 114]. На першому етапі складання загадки ми пропонуємо провести підготовчу роботу, використавши гру «Хто більше». Учні за малюнком мають назвати якнайбільше притаманних ознак об'єкту, який загадується. Другий етап – групова форма складання загадки, яку також проводимо в ігровій формі. Для цього необхідно дібрати малюнок до твору та виділити у ньому стільки об'єктів для загадування, скільки створено робочих груп. Кожна група із мішечка витягує одну із частин єдиного малюнка. За фрагментом малюнка скласти загадку. Перевірка результатів роботи – інтерактивна технологія «Крісло автора».

«Хто більше»

Розгляньте малюнок до оповідання.

- Хто на ньому зображений? (Хлопці)
- В оповіданні розповідається про чотирьох хлопчиків. Співставте ілюстрацію із оповіданням. Де який хлопчик?

Об'єднайтеся в групи по 4 учні. Для кожного героя оповідання доберіть якнайбільше слів, які його найточніше охарактеризують. Один учасник групи представляє результати групи.

«Чарівний мішечок»

У мішечку фрагмент зображення із ілюстрації до тексту. Кожна група учнів отримує фрагмент, який витягне. Завдання: за зображенням складіть загадку.

Пригадаємо правила складання загадки:

- порівняти предмет, явище з іншим, схожим за істотною ознакою (скажімо, за кольором, формою, звуком тощо);
- включити цю ознаку в загадку так, щоб не відразу можна було здогадатися, про що чи про кого йдеться;
- висловити загадку стисло й чітко.

«Крісло автора»

Учень займає крісло автора та загадує однокласникам загадку, яку склали у групі.

Пропонуємо ще декілька прийомів складання загадки, які можна використовувати на будь-якому етапі уроку.

«Влучне слово». Учням пропонується вставити пропущені слова у загадці. Залежно від рівня творчості учнів до цієї вправи можна створити довідку, але пропонуємо обмежити її використання.

«Розірваний ланцюжок». Зміст вправи спрямований на вміння синтезувати та визначати логічну послідовність. Для цього необхідно кожне слово загадки написати на окремому аркуші, учні отримують роздатковий матеріал і за вказаний час мають скласти загадку. Ми пропонуємо 1 хв на виконання цієї вправи. Щоб врахувати індивідуальні особливості школярів, можна додати зайві слова.

«Загадка із випадкових слів». У цій вправі учні мають можливість проявити вміння поєднати непослудване. Завдання починається з того, що діти за обмежений проміжок часу мають написати якнайбільше слів на задуману літеру. Наступний етап - використовуючи записані слова: а) продовжити кожний із рядків загадки; б) доповнити загадку (початок або кінець); в) поміркуйте, що може об'єднати ваші слова. Використовуючи якомога більше слів, складіть загадку.

Загадка-ілюстрація. Мета – збагачення словникового запасу, добір синонімів, складання власної загадки. Робота з ілюстрацією – детальний розгляд малюнку, опис кожного елемента – це пропедевтична робота перед складанням загадки. Після чого формулюється завдання наступним чином: розгляньте ще раз уважно малюнок, складіть загадку з одним елементом ілюстрації на вибір.

«Від прислів'я й приказки до загадки». Використовуючи зміст прислів'я або приказки, скласти загадку. Це може бути проведено як самостійний вид роботи або творча робота до опрацьованого твору. Наприклад: правда у вогні не горить, у воді не тоне – що у вогні не горить, у воді не тоне?

Формування літературної творчості – багатоетапний процес, у якому важливо враховувати індивідуальні та вікові особливості молодшого школяра. Створення загадки може стати ефективним засобом формування здібностей, якщо це буде систематичне використання різноманітних прийомів, які стимулюватимуть учнів до самостійної діяльності. Якщо роль вчителя у цьому процесі стане опосередкованою, то можна вважати, що учень самостійно зможе реалізувати свій творчий потенціал та досягнути високого рівня творчості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березовський І. П. Українські народні загадки // Український фольклор: крит. матеріали – К.: Вища школа, 1978
2. Дмитренко М. Д. Українська фольклористика: історія, теорія, практика / Дмитренко М. Д. – Київ. : Народознавство : Ін-т мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М. Рильського, 2001. – 576 с.
3. [Літературне читання. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 2–4 класи](https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli) (Оновлено) [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-dlya-pochatkovoyi-shkoli>
4. Методика викладання української мови: Навч. посібник / С.І.Дорошенко, М.С. Вашуленко, О.І. Мельничайко та ін.; за ред. С.І.Дорошенка. -К.: Вища шк., 1992
5. Размолодчикова І. В. Методичні аспекти використання загадок у навчально-виховному процесі молодших школярів / І. В. Размолодчикова // Філологічні студії. Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. - 2014. - Вип. 11. - С. 299-307. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/PhSt_2014_11_39
6. Савченко О.Я. Літературне читання. 3 клас: підруч. для загальноосвіт. навч. закл. / О.Я.Савченко. – К. : Видавничий дім «Освіта», 2013. – 191 с.
7. Сивачук Н. Загадка як фольклорний жанр / Н. Сивачук // Рідна школа. – 2003. – №4. – С. 25-28